

1821,268; 531b 72; 948b 115; 1005 22/5 1960; (2) 398 1806,222 og 1821,267f; (3) 830 12,1889,27; 228e 1,415; (4) 634 12007; (5) 297 69 jf. 297b 33 og 854 22,1960,20; (6) 135 17/3 1956.

PROSA OG POESI

Caprifolierne hang over gærde; der var fuldt op af de frøkener, lange i ansigtet og gule i skindet *H. C. Andersen*, Sommerfuglen (1861). Langs grønsti og støvvej hælder den sød vellugt i hovedet på de vandrende, salver dem til sommerens ildfest. . . dér bugner den soltørre bøg helt valkyrieagtigt i et nyt livs blomsterbrynde, finere guldskalet end kong Frans I af Frankrig . . . krans over krans af blomsterfakler, flydende i rummet som stjernerne over Menamfloden. . . Ude på heden kan den selv både krybe som hugorme og løfte sit hoved højere end den. . . hvert blus er en lysekrone for sig, finere formet end nogen malmkrone i middelalderens kirke, rigere end den ved sin usymmetriske harmoni. . . til vejs ende bærer hun – sommeren af Danmark – sin brude- og dronningekrone af kaprifolieguld uskadt vuggende over de blonde fletninger *Valdemar Rørdam* (1). Kaprifolier, der sejler ud i luften med lange, vuggende ranker. . . de vælter sig udad og opad-nedad – som øre af deres egen duft *Ingeborg Maria Sick* (2), deres dejlige duft fylder den stille skov, som røgelsen fylder kirken (3). Fra kaprifoliernes grådigt opspærrede dragesvælg står en sød, næsten altfor stærk duft ned over mig (a) – ikke en proletar, men tværtimod forfinet aristokrat, det er kaprifolien. . . kapitalismens symbol – kvælende snor [den] sig op ad det unge træ, snærende dets spæde stamme som en lindorm med grisk opspærrede dragesvælg og kløftede tunger; på ægte kapitalistvis holder den sig altid til højre. . . den oser bedøvende ud af kæften, især om natten, når den holder Adlonklub for skumle natsværmere. . . der er noget orientalsk lystent og depraveret over kaprifolien og dens duft, den minder mig om Kina med alle dets dragesvælg, lindormebugtninger, lastefulde huler og perverse blanding af solet sødkrydret vellugt og fad fims af lig og ådsel. . . Jeg kender flere damer, der elsker kaprifolien (b) *Knud Poulsen* (4). Knoppernes bourgognefarvede kløer ser ud som om de langsomt modnede en vin med tung og kostelig bouquet, carmoiset arbejder sig frem i strimer af de irgrønne før de helt slår ud og så gradvis afgøres i et solet kromgult *Christian Elling* (5).

Gedeblad! · Blot dit navn kan gøre mig så glad.
· Du gi'r nydelse for trende sanser: · dufter sødt

og smager sødt og kranser · nydeligt, du korte øjenlyst! · Caprifolium er mangt et jomfrubrust *St. St. Blicher* (6). Kækt den slynger sig mod solen · højt i hybenhegnets hår. · Den er stjerne-stænk på kjolen · af det danske efterår. · · Se, som gyldne dioscurer · bliver overalt jeg vár · blomsterbægre, støbt som lurer, · slanke, svaje vellugtskar! *Henning Høirup* (7), duftende søstjerner på stængel *Thit Jensen* (8). Kaprifolierne! Se, hvor de hænger · mellem krattet på skrænten og slænger · deres seje og svajende skud · ud i luften! · De gulhvide klaser · med krængede blomsterblade raser · deres duftvilde livsjubel ud *Thorkil Barfod* (9), den åbne kaprifol · står tændt imellem haslens brune grene · og fylder lunden med en tropisk duft – en atmosfære, hidsende eksotisk *Erling Petersen* (10), kaprifolierne gennem lunden · gynger flåder af duft og drøm *Valdemar Rørdam* (11); de slynged sig svaje og skøre · rundt om de tavse grene. · De lignede åbnede læber, · der længes i mørket alene *Chr. Rimestad* (12). Kaprifolierne kalder med klæbrig duft, · begær og brynde og sved *Jørgen Emborg* (13).

Hansigne Lorenzen, Kaprifolier (14); Mads Nielsen, Kaprifolier (15); Sigfred Pedersen, Kaprifol (16); Chr. Rimestad, Kaprifolien (12).

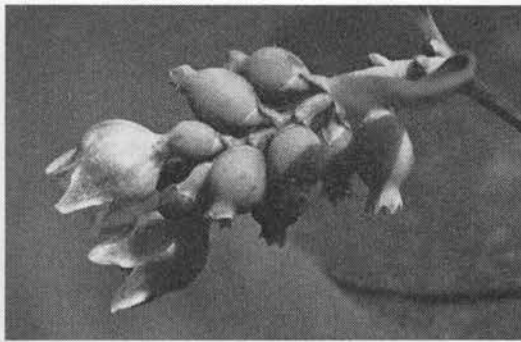
LITTERATUR: (1) 789v 89ff; (2) 824 46,139; (3) 462 96; (4) a 730c 64; b 730d 152f; (5) 213 64; (6) 78c 43; (7) 280 1/9 1943; (8) 437 1,139; (9) 48e 23; (10) 710 30f; (11) 789p 35; (12) 770 30f; (13) 215b 12; (14) 554 104f; (15) 648b 78f; (16) 707c 59.

Snebær, *Symphoricarpus rivularis*

Meterhøj fingrenet busk med ovale eller ægformede, oftest helrandede blade, små rødlige blomster og store snehvide, svampede bær.

Stammer fra N Amerika, i dansk litteratur nævnes planten først efter 1843, nu alm. prydvækst i haver og hegn, forvildet hist og her.

Snebær 1853ff, *perlebusk* 1843, *petersbusk* 1845 og *Sankt Pedersbusk* 1882–92, iflg. sagn eller legende skal busken være fremkommet af apostelen Peters angertårer efter fornægtelsen; *perleurt Møn*, *skumbær* og *spytbær*; *ligbær* Lyndby Hornsherred, Stevns, *strise(r)* ØSjælland med uvis betydning, måske af 'stridsbær', da børn anvender bærrerne som kasteskyts; de morer sig med at klemme eller træde dem itu, så de brister med et lille smæld: *knaldbær* ØJylland, København, *knaldperlebusk* og *knallert* Kgs. Lyngby.

Blomstrende snebær. (AA).

LITTERATUR: 689 2,665f.

ANVENDELSE. PROSA OG POESI

Bærrene indgik i et middel mod kvægst (1745; 1).

Ved høstgilder blev som loftdekoration ophængt snebær og hyben trædet på snore (Selleborg NØ-Fyn o. 1870; 2), gravkranse pyntede man med snebær (Bornholm o. 1880; 3).

Snebærrene hænger kolde og grønligvide på buskene; de ligner småbitte snebolde, som alferne har samlet til at slås med. *Achton Friis* (4); snebærrenes mathvide glober hang så underligt livløst som små slukte buelamper (a), deres mathvide glober svæver over buskenes sorte grenmylder som buelamper over øde torve ved nat. – Pæredansk er... snebærbusken, så jævn og fordringsløs, så sval og frodig... ganske spæde, grønne, endnu aflange, trynede bær, der stimler sammen ned langs stilken som et læg diende smågrise (b) *Knud Poulsen* (5). Snebusken, min japanske jonglør, der leger så behændigt med sine hvide bolde. – Ping... pong! – siger den på sit japanske, og minsandten om ikke boldene bliver hængende i luften som et drys af store tøvejrfsnug, der er standset i flugten *Hans Hartvig Seedorff* (6).

Hvid og rund som en ballon, · bedst den knalder på beton · knaldbær. · · Så er havelegen slut, · vinter skyder sin salut: · knaldbær *Hans Storm* (7). Snebærret svulmede som dine bryster *Frank Jæger* (8), snebær lyser hvide, · kolde og runde, døde, i de røde · buske, en isnen lyser os imøde *Cai M. Woel* (9). De første hvide snebær, se, ·

Snebær. (N).

som blanke, runde dråber sne! *Kai Flor* (10). Snebær er vinterens første · fnug i min elskedes hår *Mogens Jermin Nissen* (11). Harald H. Lund (12).

LITTERATUR: (1) 875 1919,48; (2) 277 1,1939-41, 228; (3) 449 1944,31; (4) 269b 1,257; (5) a 730b 93; b 730d 126,154; (6) 821r 136; (7) 151 6,1933,157; (8) 456 109; (9) 982e 27; (10) 64 26/8 1944; (11) 649b 25; (12) 561d 39f.

Baldrian, *Valeriana*

LÆGE-BALDRIAN, *Valeriana officinalis*, på høje enge, i sumpede kratskove, ved grøfter og bække, bliver 50-100 cm høj, har fjersnitdelte blade og små blegrøde eller hvide blomster i kvaste. Den kun 10-30 cm høje TVEBO-BALDRIAN, *Valeriana dioeca*, med forneden helrandede ægformede, i øvrigt fjersnitdelte blade er temmelig alm. på fugtige enge.

Baldrian begyndelsen af 1500-t ff med ukendt oprindelse; *velandsurt* 1546-1870 er vel opstået af *Valeriana* med allusion til sagnfiguren Vølund Smed; *katteurt* 1533-1789, *katterod* 1600-t og *katteglæde* 1820, fordi katte tiltrækkes af planten, jf. s. 113; *øjenrod* 1648-1821, plantens saft blev anvendt mod øjenlidelser, eller til ogn = frygt, skræk og da med samme oprindelse som *venderod*, *vendelrod* slutningen 1700-t, måske til norsk *venda* = drive (i anden retning: den stærktlugtende rod værnede mod hekseri). *Danmarksgræs*, -*pris* o. 1700, 1793, måske til den = slå og oldnord. *merja* = knuse, idet plantens stængel med blomsterkvaste foroven kan være anvendt af børn som slagvåben, sml. engkarse bd. 2 og vejbred s. 68.

LITTERATUR: 689 2,779f; 854 22,1960,2.

LÆGEMIDLER; MOD TROLDDOM

Nogle kildeskrifters omtale af 'katteurt' kan også gælde læbeblomsten s. 113. I folkemedicinen anvendes oftest læge-baldrian.

Saften af baldrian og pileblade kan bruges til salve på hævet strube, desuden drikkes baldriansaft (begyndelsen af 1400-t; 1).

Christiern Pedersen 1533: saften indgives mod epilepsi (7b), vin- eller ølafkog af rødderne er urindrivende (59a, 60a), dekott med fennikel- og opiumvalmuefrø i vin eller øl drikkes mod lændesmerter (57b jf. 74a).

Henrik Smid 1546ff (2): mellem de to fruedage (15/3 og 15/8) tages rødderne op og skygge-

tørres; den pulveriserede rod drukket med vin er urindrivende, ligeså vand- eller vinafkog, det stiller også side- eller rygsmerter, driver mennes; hjælper mod gift og pest, når man drikker afkoget »og dertil lugter for den onde lugt«, også god mod »koldpis«. Nogle drikker afkog af roden med fennikel, anis og skærsoede (lakrids?) for hoste og åndenød. Den friske rod og urt knust og lagt på hovedet stiller hovedpine, »nedlægger skuddene«; øjne badet med vinafkog af rod og blomster bliver klare, det læger bylder og sår.

Simon Paulli 1648, 143: den knuste rod indtaget med vin anbefales mod svagsynethed, heraf tilberedes også et øjenbadevand, der sælges på apoteker. Nogle forfattere hævder, at planten eller en klud dyppet i dens saft kan trække jern ud af hug- og stiksår.

Roden er anført i farmakopeen 1772. Den styrker senerne, er sveddrivende, fordeler svulster, lægges knust på sår og tørtret i pose mod svage øjne (1761; 3). Roden har krampestillende, nervestyrkende, sved- og urindrivende, opløsende egenskaber, modvirker hysteri og forrådnelse, anvendes mod indvoldsorm og for tilstoppede kirtler (o. 1800, 4).

Den pulveriserede rod indgives for epilepsi (5). Mod hovedsmerter gnides panden med baldrianblade og krusemynte (NJylland; 6), klog kone på Rømhø gav den tørre knuste rod som middel for kvinders søvnløshed (7), eller man lagde de tørrede blomster under hovedpuden (NLangeland o. 1900; 8), en te af dem blev drukket mod nervøsitet (Slesvig o. 1900; 9). Roden anvendes stadig i medikamenter for nervøse lidelser (10).

Roden indgår i en beskyttende pest-akvavit (o. 1700) og råd mod bl.a. feber (1600-t) (11); den bruges mod krampe, lammelser fra rygmarven, som ormemiddel (1877; 12), vinafkog mod gulsot og »koldpis« (13), er bestanddel af middel for blegtsot (14), hjælper for hudløshed (Tårs Vendsyssel; 15), indgår i øjenbadevand (1743; 16) og »Herr Niels' dråber = urteudtræk i brændevin (17).

På apoteker føres rhizoma og extractum valerianae.

Baldrianrod er komponent i råd for oksens ondartede lungesygge (1664; 18) og et røgemiddel mod kvægstamt pulver, der indgives i dyrets blod fra åreladning (MSjælland 1745; 19). Afkræftede kreaturer gnides med baldrian og tjære: tjærspån og vendelrod · giver din ko god helsebod (20). Nævnt som middel mod blodpis